

Holisme – utenfor Holistisk Forbund – og utenfor ”New-Age – bevegelsen”

Ved Gunn-Anne Sommersel

1. Bakgrunnsinformasjon

Holisme er et begrep brukt i mange sammenhenger og med flere betydninger. Vi kan her tenke oss flere nivå. For det første har hver enkelt person (som er opptatt av holisme) sin personlige oppfatning av hva holisme innebærer. Dernest kan vi se på holisme innenfor Holistisk Forbund, hva vil flertallet av medlemmene i HoF forbinde med begrepet. Til slutt er det et poeng å se på Holisme utenfor HoF. En stor del av arbeidet til Holismegruppa har dreid seg om dette siste nivået i og med at vi skulle samle tekster om Holisme, og det er lite slikt som er utarbeida innenfor Holistisk Forbund – enda.

Dette notatet tar for seg historikk rundt bruken av begrepet. I tillegg behandles nærmere noen spørsmålsstillinger reist av personer som på ulike måter er opptatt av holisme, men som definerer seg selv utenfor både Holistisk Forbund og den såkalte ”New Age-bevegelsen”.

Årsaken til at vi velger å sette søkelyset på disse kritiske spørsmålene, er knytta til Holistisk Forbunds formålsparagraf. Jeg siterer: *”Holistisk Forbund vil bidra til: *Opplysning om og utvikling av holistisk livssyn og praksis... *Brobygging mellom spiritualitet og vitenskap”*

I sitatets første del som angår å opplyse om holistisk livssyn, er det greit å vite hvilke spørsmål man kan komme til å møte når man fremmer holisme som sak i samfunnet for øvrig. I sitatets andre punkt som angår brobygging, vil jeg hevde at noe av kritikken mot den holistiske bevegelsen er berettiget, og her har vi noe å lære. Det er selvfølgelig noe som må diskuteres innad i organisasjonen, men her reises i alle fall problemstillingen.

2. Situasjonsbeskrivelse

Først en kort historiegjennomgang av bruken av begrepet. Hovedsaklig hentet fra Ib Ravns artikkel.

Jan Smuts, Sørafrikansk general, filosof og politiker, var den som begynte å bruke begrepet. Han skrev en bok i 1926, ”Holism and Evolution”. Sosialpolitisk holisme (som visstnok blir omhandlet i denne boken) innebar at alle mennesker og folkeslag skulle finne sin naturlige biologiske plass i verden (Ib Ravn).

Holisme er av Smuts definert som en organiserende prosess mot et harmonisk hele i samspill med stadig skiftende omgivelser. Liv er i stadig utvikling, og er i samspill med omgivelsene. Materie, liv og bevissthet henger sammen. Forbindelsene mellom delene skaper en helhet som er noe annet enn summen av delene. Delene preger helheten. Helheten preger delene. De helgjørende faktorer er dynamiske, organiske, evolusjonistiske og kreative. Teorien om holisme hviler på ideer fra Aristoteles, Spinoza, Goethe og Dewey. Den bygger på og utgår fra evolusjonslæren – Darwin - og dialektisk teori – Hegel. (Alsaker, K., 2002)

Rundt 1950 – 70 var det flere ulike vitenskaplige bevegelser som var sterkt kritisk til den herskende vitenskaps betoning av enkeltdelene i stedet for helheten. Men bruk av ordet holisme dukket ikke opp før mot slutten av 1970-årene. Da var det ”progressivt” å kritisere den borgelige vitenskap for å være reduksjonistisk (motsatt av holistisk) og livsfragmenterende.

Så kommer "New-Age bevegelsen". De mer teoretisk interesserte innen denne bevegelsen blir opptatt av mer overordnede forestillinger om helse og sykdom, menneskeoppfattelse og livssyn generelt, både vitenskaplig og religiøst. Det teoretiske bakteppe for alternativ medisin og new-age kulturen får langsomt navnet holisme. Denne holismen kommer ikke fra et vitenskaplig eller filosofisk miljø hvor man er vant til å kritisk undersøke begreper til de minste detaljer. Teorien rundt holisme blir brukt til å forklare vidt forskjellige fenomener. Det er ingen lett oppgave. Mange mer vitenskaplig skolerte synes det hele ser ut som overfladiske ad-hoc forklaringer, ønsketenkning og lureri. En ferniss av rasjonell forklaring på ellers uforklarlige fenomener.

Alf Eftestøls artikkel om aspect-eksperimentet er et eksempel på kritikk mot "New Age-bevegelsens" bruk av kvantefysikk som bekræftelse på det holistiske grunnsynet. Han mener at problemet ligger i at New Age-filosofene fortolker populærlitteraturen. "Kvantefysikken er umulig å forklare ved hjelp av språk fra klassisk fysikk eller dagligtalen uten at det fører til misforståelser. Det finnes et passende språk for kvantefysikken, men det er et svært vanskelig matematisk språk. Når en refererer til det de store fysikerne skriver i populærlitteratur, må en være forsiktig slik at en ikke sier mer enn de selv sier".

Tilbake til Ib Ravn. På slutten av 80-tallet var det slik at etiketten holisme – den sendte ikke ut de rette signaler om saklighet. Slik er det fortsatt. I intellektuelle kretser er det ikke god tone å identifisere seg med holisme – selv blant de som er utilfreds med den herskende reduksjonisme. Ravn nevner noen eksempler. Jeg kan ta et annet: Sitat fra "Transparenter til forelesning i tema Holisme ved Kjersti Alsaker, for Videreutdanning i Psykisk helsearbeid høsten 2002" Hun går først gjennom

mange sider ved begrepet holisme, mye av det ville skli rett inn hos mange i Holistisk Forbund, men avslutter så:

"Holismebegrepet brukes av mange bevelser som en filosofisk overbygning, og anvendes på en kvasivitenskapelig måte. New Age bevegelsen er et av mange eksempel. Holismebegrepet må ikke anvendes som noen form for nyreligiøsitet og heller ikke tas til inntekt for pseudovitenskap".

La oss se litt nærmere på definisjoner av holisme brukt i sammenhenger utenfor Holistisk Forbund og "New Age-bevegelsen".

Cappelens leksikon:

Holisme (av gresk *holos*, hel), retning I filosofi, psykologi og biologi som tar utgangspunkt i helheten i stedet for (å summere) enkelthetene. Et slikt forklaringsprinsipp kalles holistisk.

Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon:

Holisme (av *holo-*), innen psykologi, biologi, sosiologi og antropologi den metode som anvender helheten som forklaringsprinsipp, i opposisjon til studiet av isolerte trekk (Jfr. Gestaltpsykologi). I nyere tid har holisme fått en betydelig plass innen epistemologi og språkfilosofi (epistemisk holisme, meningsholisme). Sentrale navn er Otto Neurath og Willard Quine.

Webside (Botanisk og plantefysiologisk leksikon) fra Universitetet i Oslo
(<http://biologi.uio.no/plfys/haa/leks/h/holisme.htm>)

Holisme (gr. *holos* - hel) - En påstand som sier at et høyere

organisasjonstrinn ikke kan forstås eller forutsies fra bare kunnskap om de lavere trinnene. Det betyr at helheten er større enn summen av delene. I motsetning til **reduksjonisme** som er en påstand om at et høyere organisasjonsnivå bare kan forstås ut fra kunnskap om de lavere nivåene, dvs. en organisme eller naturfenomen kan forstås ut fra kunnskap om enkeltdele eller enkeltprosesser. I reduksjonisme er helheten lik summen av delene.

Som vi ser blir begrepet holisme brukt innen flere ulike vitenskaper. Det som er felles er som regel at man velger å se på helheten framfor enkeltdelene. Det er også vanlig å sette dette opp som motsetningen til reduksjonisme.

Innen biomedisin er det en diskusjon om hva som regnes som reduksjonistisk tilnærming og holistisk tilnærming.

”Reduksjonisme og holisme. Et tradisjonelt spenningsfelt i medisinen er mellom helhetssynet og den analytiske metode. Den hippokratiske metode la vekt på hvordan pasienten reagerte på sykdommen, og var mindre opptatt av diagnostiske spørsmål. Dette syn finner vi igjen mye senere hos William Osler (1849 – 1919) som hevdet at «det er viktigere å vite hva slags person en pasient er, enn hvilken sykdom pasienten har». Paracelsus, på den annen side, så på menneskekroppen som en maskin, et syn som ligger til grunn for analytiske metoder. Problemstillingen er stadig aktuell, og gjenfinnes i skillet mellom reduksjonistisk og holistisk syn på sykdom. Det biomedisinske sykdomsbegrep sies gjerne å være reduksjonistisk, ved at man undersøker delene i et biologisk perspektiv. Mennesket, sies det,

reduseres til fysikk og kjemi, til en maskin. Som en motpol til dette står da holismen som tar utgangspunkt i at pasienten er et medmenneske og et individ i en psykososial sammenheng. Holisme kan på denne måten sees på som en holdning til problemene, og en overordnet synsvinkel. Men holisme kan også forstås som en arbeidsmetode, nemlig den at man tar alle relevante faktorer i betraktning, og ikke begrenser seg til det tradisjonelt somatiske. Siden ikke alle faktorer kan undersøkes på en gang, blir en analytisk metode nødvendig også her. All undersøkelse er i sin natur analytisk. Reduksjonisme i negativ forstand blir det hvis man sier at mennesket er fysikk og kjemi, og ikke noe annet.” (Søvik, O., 2001)

En annen artikkel fra samme tidsskrift peker på forskjellen mellom ”vanlige” folks opplevelse av helse som noe helhetlig (holistisk?) mens biomedisinen er reduksjonistisk i sin tilnærming. I artikkelen kommer det fram at de fleste intervjuobjektene vektla ord som trivsel, funksjon, natur, humør, mestring og overskudd/energi når de skulle forklare hva god helse var.

”Mye tyder på at folks erfaringer med helse som en helhetlig opplevelse, er tidløs og stedløs. Ordet helse har rot i gammelnorsk «heill» som betyr hel. I alle de store helse/sykdomssystemene i verden, bortsett fra i vestlig biomedisin, er helhetsperspektivet dominerende. Mens folk vektlegger helhet, står medisinen i en reduksjonistisk tradisjon.” (Fugelli, P. & Ingstad, B., 2001)

I følgende artikkel oppfatter jeg det som om forfatteren definerer holistisk perspektiv som å se på pasienten satt inn i sin sammenheng. Dersom en lege skal bruke denne tilnærmingen til å vurdere om

en person er syk eller ikke, må legen vurdere ikke bare personens fysiologiske tilstand, men må også ta i betraktning en hel rekke andre ting. Tydeligst vil det kanskje komme fram dersom lege og pasient kommer fra ulike kulturer.

Man kan ha et holistisk perspektiv på sykdom: *"Hvis det ikke er mulig å gi en enhetlig definisjon av sykdom, kan man ikke fortsatt tenke på sykdomsbegrepet som et mangfoldig begrep? Denne ideen ligger til grunn for mange diskusjoner innen medisinsk antropologi og medisinsk økologi. Felles for disse retningene er at de har et **holistisk perspektiv** på sykdom. De antar at en adekvat forståelse av sykdomsbegrepet må ta i betraktning de forskjellige måtene sykdom forstås på innen forskjellige sosiale og kulturelle kontekster."* (Nordby, H., 2004), (min uthevelse).

NOU har laget en rapport som tar for seg alternativmedisin. I kapittel 5.2.4: Holisme. Helhet og del, rekker man inn følgende om medisinen (biomedisinen/skolemedisinen):

"I medisinen har man nærmet seg en helhetlig forståelse i møtepunktet mellom nevrologi, endokrinologi, immunologi og psykologi. I faget psykiatri/immunologi, PNI, ser man sammenhenger mellom disse systemene." NOU 1998: 21.

Det kan se ut som skolemedisinen/biomedisinen definerer det som holistisk når man ser på personens helse/sykdom i sammenheng med andre faktorer – ikke kun fysiologiske/somatiske og/eller ser på mer enn en faktor/kroppsdel/symptom i gangen. Slik at det er holistisk tilnærming dersom man for eksempel tar høyde for at pasientens kropp fungerer sammen som en helhet, eller at man tar høyde for pasientens egen opplevelse av egen helse/sykdom, pasientens

omgivelser og kultur. For å sette det på spissen - alt hvor man ikke ser kun på en enkelt kroppsdel, eller som ikke går på å definere pasienten som ren fysikk og kjemi – som en maskin – kan defineres som grader av holistisk perspektiv.

3. Argumentasjon

Som vi ser er det flere som bruker holisme som begrep. Mange er også opptatt av begrepet – på den ene side nærmest som "skjellsord" på noe man ønsker å markere avstand fra, på den andre side som noe å strekke seg mot, det finnes grader i begge retninger.

Et fellestrekk som muligens kan sees blant definisjonene på holisme brukt utenfor "New Age" og HoF, som jeg har trekt fram her, er fraværet av åndelighet. Holistisk Forbund har tatt med åndelighet i sin formålsparagraf: *"Holisme innebærer en erkjennelse av at alt er forbundet og er en del av samme åndelige virkelighet"*. Uten å definere hva åndelighet består i – det er tvert i mot opp til hver enkelt medlem å definere for seg selv. Men *"Holistisk Forbund skiller mellom åndelighet og religion"*.

Hvorfor er det så viktig å vite noe om definisjoner/bruk av begrepet holisme ellers i samfunnet? Hvorfor er det viktig å vite noe om bakgrunnen for at mange tar avstand fra "det holistiske"? Jeg mener det er viktig fordi HoF er en organisasjon i samfunnet – ikke utenfor. Dette kommer tydelig fram i formålsparagrafen, i flere punkter. I tillegg kommer et av punktene i formålet som omhandler det HoF skal arbeide med: *"Brobygging mellom spiritualitet og vitenskap"*. Som jeg har vist i dette notatet, er begrepet holisme brukt begge steder. Min påstand er at i arbeid med denne type brobygging, er det viktig å vite noe om både de områder man er enig og de områder man er uenig.

4. Forslag til konklusjon

Problemstillinger til dialog/diskusjon/
refleksjon:

Likheter forskjeller mellom forskjellige definisjoner og oppfatninger av begrepet holisme. Det kan være en spennende sammenlikning, som kan gjøre oss mer klar over hvor vi står selv, og som kan bidra til å bevisstgjøre organisasjonens kultur i forhold til bruk av begrepet.

Hvordan forholde seg til den type kritikk av "den holistiske bevegelse" som Eftestøl trekker fram i sin artikkel, og som Ravn beskriver i sin gjennomgang? Kan vi lære noe lurt av dette, eller skal vi avvise den som misforstått? Kan det ha betydning i forhold til formålsparagrafens punkt om brobygging mellom spiritualitet og vitenskap?

Referanser:

Alsaker, K. Transparenter til forelesning i tema Holisme ved Kjersti Alsaker for Videreutdanning i Psykisk helsearbeid høsten 2002.

Eftestøl, A. (2000) "Aspect-eksperimentet i kvantefysikken – og New Age-bevegelsens bruk av dette" ORIGO, nr 70.

Fugelli, P. & Ingstad, B. (2001) *Helse – slik folk ser det*. Tidsskr. Nor Lægeforen nr 30, 121: 3600-4.

Nordby, H. (2004) *En enhetlig eller en mangfoldig forståelse av sykdom*. Tidsskr. Nor Lægeforen nr 2, 124: 201-2.

NOU 1998: 21. Kapittel 5. Alternativmedisinske helse, sykdoms- og forklaringsmodeller.

Ravn, I. (1993) "Den forkætrede holisme" <http://www.ibravn.dk/2253-den-forkaetrede-holisme.htm> (Også trykt under tittelen "Holisme har det godt" i Politiken 10. august 1993.)

Søvik, O. (2001) "Sykdomsbegrepet i historisk og dagsaktuell sammenheng." Tidsskr. Nor Lægeforen nr 22, 121: 2624-7.